ISSN:3030-332X
Impact factor: 9,493
International journal of scientific researchers

MIGRATSIYA JARAYONLARINING HUDUDIY MEHNAT BOZORIGA TA'SIRI VA STRATEGIK DAVLAT SIYOSATI

Radjabov Shuhrat- Osiyo xalqaro universiteti magistranti

Annotatsiya: Ushbu ilmiy maqolada O‘zbekiston Respublikasidagi ichki va tashqi mehnat migratsiyasining o‘ziga xos xususiyatlari hamda ularning hududiy mehnat bozorlari tarkibiga ko‘rsatayotgan tizimli ta’sirlari demografik va makroiqtisodiy nuqtayi nazardan tahlil qilinadi. Tadqiqotda aholining mexanik harakati, hududlararo iqtisodiy disproporsiyalar, bandlik darajasining o‘zgarishi va norasmiy sektor ulushining barqarorligi o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqliklar statistik modellar vositasida yoritilgan. Shuningdek, xorijdan qaytgan mehnat migrantlarini reingizatsiya qilish, ularning jamg‘armalarini investitsiyaga aylantirish va hududiy mehnat resurslaridan samarali foydalanish bo‘yicha kompleks strategik va siyosiy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit So‘zlar: Mehnat Mobilizatsiyasi, Demografik Dividend, Norasmiy Bandlik, Iqtisodiy Transformatsiya, Kasbiy Malaka, Reintegratsiya.

Yangi O‘zbekiston iqtisodiy modelining ustuvor yo‘nalishlaridan biri — inson iqtisodiy faolligini oshirish va mehnat resurslaridan oqilona foydalanish orqali kambag‘allikni qisqartirish hamda barqaror yalpi ichki mahsulot (YIM) o‘sishini ta’minlashdan iboratdir. Biroq, globallashuv va jadallashib borayotgan demografik o‘tish davrida mehnat bozori eng ta’sirchan va dinamik segment sifatida namoyon bo‘lmoqda. Respublikamiz tarkibida aholining yosh tarkibi nihoyatda yuqori salmoqqa ega bo‘lib, mehnat yoshidagi resurslarning doimiy ravishda ko‘payib borishi bir vaqtning o‘zida ham demografik dividend olish imkoniyatini, ham mahalliy mehnat bozorida kuchli iqtisodiy bosimni yuzaga keltirmoqda.

Aholining mexanik harakati va uning hududiy xususiyatlarini o‘rganish faqatgina nazariy ahamiyatga ega bo‘lmay, balki hududiy rejalashtirish va ijtimoiy-iqtisodiy muvozanatni ta’minlashda muhim amaliy omil hisoblanadi.

Sanoat, xizmat ko‘rsatish va qishloq xo‘jaligi sohalaridagi tarkibiy o‘zgarishlar mehnat resurslarining bir hududdan ikkinchi hududga yoki tashqi bozorlarga oqib o‘tishini muqarrar qilib qo‘yadi.

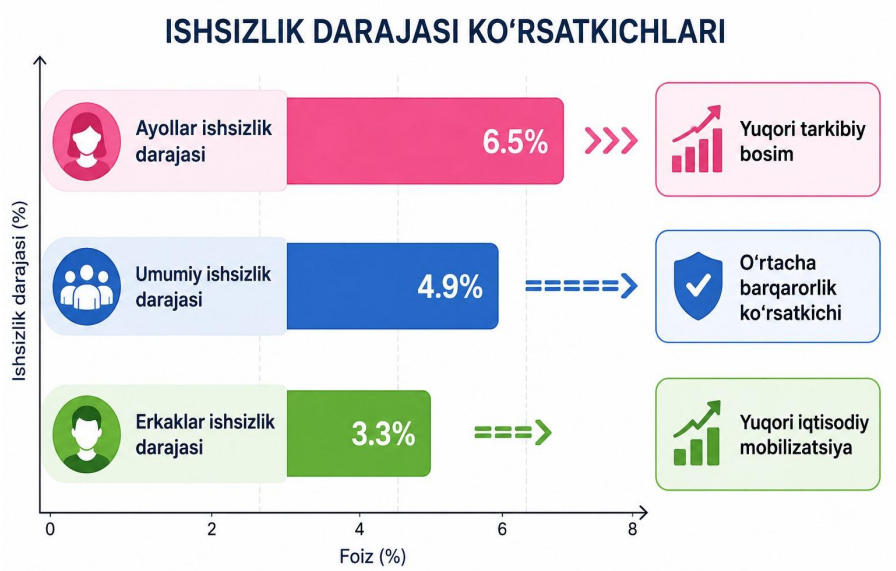
Respublika miqyosida demografik ko‘rsatkichlarning tahlili shuni ko‘rsatadiki, ichki va tashqi mobilizatsiyaning tub negizi hududlarda yangi ish o‘rinlari yaratish sur'atining mehnatga layoqatli aholi o‘sish sur'atidan orqada qolishi bilan bog‘liq.

Qishloq joylarida aholining yuqori zichligi, agrar sektorda texnologik yangilanishlar sababli tirik mehnatsiz ishlab chiqarish unumdorligining oshishi qishloq xo‘jaligida band bo‘lgan ortiqcha ishchi kuchini siqib chiqarmoqda. Ushbu resurslar bosqichma-bosqich yirik urbanizatsiya markazlariga yoki xalqaro miqyosdagi mehnat bozorlariga yo‘naltirilmoqda.

Ichki migratsiyaning asosiy vektori poytaxt Toshkent shahri va Toshkent viloyati iqtisodiy klasterlariga qaratilgan bo‘lsa, tashqi oqimlar asosan regional iqtisodiy hamkorlik doirasidagi davlatlar va rivojlangan Osiyo hamda Yevropa mintaqalariga to‘g‘ri kelmoqda.

Mehnat bozoridagi haqiqiy holatni baholash uchun bandlik va ishsizlik ko‘rsatkichlarining jins va hududlar kesimidagi nisbatlarini o‘rganish talab etiladi. Oxirgi iqtisodiy islohotlar doirasida o‘tkazilgan tahlillar tizimda jiddiy tarkibiy o‘zgarishlar borligini tasdiqlaydi.

Diagramma 1. O‘zbekistonda Ishsizlik Darajasining Gender va Umumiy Nisbati

Ushbu grafik ziddiyat shuni ko‘rsatadiki, ayollar o‘rtasidagi ishsizlik ko‘rsatkichi erkaklarnikiga qaraganda qariyb ikki barobar yuqoridir. Buning asosiy sababi, tashqi mehnat migratsiyasida erkaklar salmog‘ining mutlaq ustunligidir (~72.4%). Erkaklar tashqi bozorlarga chiqib ketish orqali ichki ishsizlar ro‘yxatidan chiqmoqda, mahalliy bozorlarda esa ayollar ishchi kuchining taklifi yuqoriligicha qolib, ularni ish bilan ta’minlash tizimli qo‘llab-quvvatlashni talab qilmoqda.

Buning ortidan, respublikaning turli iqtisodiy zonalarida mehnat resurslarining taqsimlanishi turlicha kechmoqda. Quyidagi jadvalda mehnat resurslarining hududlararo dinamikasi keltirilgan.

Jadval 1. O‘zbekiston Hududlarida Mehnat Resurslari va Bandlik Dinamikasi

Iqtisodiy Hudud va Viloyatlar	**Iqtisodiy Faol Aholi (ming kishi)**	**Band Bo‘lgan Aholi (ming kishi)**	**Ro‘yxatga Olinishi Kerak Bo‘lgan Ishsizlar (ming kishi)**
Toshkent shahri	1250.5	1200.2	50.3
Samarqand viloyati	1620.4	1521.1	99.3
Farg‘ona viloyati	1580.2	1485.6	94.6
Qashqadaryo viloyati	1410.1	1318.4	91.7
Andijon viloyati	1350.6	1272.1	78.5
Namangan viloyati	1280.3	1195.1	85.2
Buxoro viloyati	920.4	875.2	45.2
Xorazm viloyati	810.2	766.1	44.1

Ushbu dinamika Samarqand, Farg‘ona va Qashqadaryo viloyatlarida ishchi kuchi zaxirasining o‘ta yuqoriligini ko‘rsatadi. Aynan shu hududlar tashqi mehnat migratsiyasining ham asosiy donorlari hisoblanadi. Ish o‘rinlariga bo‘lgan ehtiyoj yuqoriligi sababli bu yerda aholi o‘z-o‘zini band qilish yoki norasmiy daromad manbalariga tayanib qolmoqda.

Mehnat migratsiyasining mahalliy iqtisodiyotga ta'siri ikki tomonlama xarakterga ega. Bir tomondan, transchegaraviy pul o‘tkazmalari mamlakat iqtisodiyotiga investitsion va iste'mol oqimlarini

ta’minlovchi drayver vazifasini bajaradi. Ular oilalar farovonligini oshiradi, ko‘chmas mulk bozorini rag‘batlantiradi va xizmat ko‘rsatish sohasiga qo‘shimcha kapital olib kiradi.

Ikkinchi tomondan, malakali ishchi kuchining tizimli ravishda chiqib ketishi (miya oqimi va malaka yo‘qotilishi) mahalliy sanoat tarmoqlarida muayyan defitsitlarni keltirib chiqaradi. Ayniqsa, muhandislik, qurilish texnologiyalari, qishloq xo‘jaligi agronomiyasi va zamonaviy AT sohalarida o‘rta bo‘g‘in mutaxassislarining yetishmasligi kuzatiladi. Mahalliy korxonalar xorijdagi maoshlar bilan raqobatlasha olmasligi natijasida ish haqi miqdorini sun'iy ravishda oshirishga majbur bo‘lmoqda, bu esa ba'zan ishlab chiqarish unumdorligi o‘sishidan ilgarilab ketib, inflyatsion bosimni yuzaga keltiradi.

Bundan tashqari, xorijdan qaytgan migrantlarning malakaviy moslashuvi ham dolzarb muammo hisoblanadi. Ko‘p hollarda xorijda uzoq vaqt davomida oddiy qo‘l mehnati bilan shug‘ullangan fuqarolar ichki bozordagi zamonaviy texnologik talablarga tayyor bo‘lmaydilar, bu esa tarkibiy ishsizlik zanjirini davom ettiradi.

Mavjud vaziyatni barqarorlashtirish va migratsiya oqimlarini milliy iqtisodiyot manfaatlariga to‘liq xizmat qildirish uchun quyidagi ustuvor chora-tadbirlarni amalga oshirish taklif etiladi: Qaytgan migrantlarning sarmoyalarini qishloq joylarida kichik va o‘rta ishlab chiqarish korxonalarini (kooperatsiyalar, qayta ishlash sexlari) tashkil etishga yo‘naltirish mexanizmini yaratish lozim. Buning uchun davlat tomonidan "Migrant-Sarmoyador" dasturlari joriy etilib, ularga subsidiyalar va uzoq muddatli soliq imtiyozlari berilishi maqsadga muvofiqdir.

Namangan va Samarqand kabi norasmiy bandlik yuqori bo‘lgan viloyatlarda o‘z-o‘zini band qilgan shaxslarni elektron ro‘yxatdan o‘tkazish tizimini soddalashtirish. Ularga ijtimoiy sug‘urta, kasallik varaqalari va kelgusida davlat pensiya ta'minoti kafolatlarini taqdim etish orqali mehnat faoliyatini legallashtirish zarur.

Respublika hududlaridagi “Ishga marhamat” monomarkazlari o‘quv dasturlarini rivojlangan davlatlarning sertifikatlash tizimlari (masalan, Germaniyaning dual ta'lim standarti yoki Janubiy Koreya milliy malaka tizimi) bilan integratsiya qilish lozim. Bu chora tashqi bozorga ketayotgan ishchi kuchining malakasini oshirib, ularning yuqori daromadli ishlarga joylashishini va qaytib kelgach ichki bozorda raqobatbardosh bo‘lishini ta’minlaydi.

An'anaviy yagona xorijiy bozorlarga bo‘lgan yuqori iqtisodiy bog‘liqlikni kamaytirish maqsadida, Yevropa Ittifoqi, Fors ko‘rfazi mamlakatlari va Janubiy-Sharqiy Osiyo davlatlari bilan hukumatlararo shartnomalarni keskin ko‘paytirish zarur.

Mehnat migratsiyasi O‘zbekiston iqtisodiy hayotining ajralmas qismidir. Demografik bosim sharoitida u ijtimoiy barqarorlikni saqlashning muhim vositasi bo‘lib xizmat qiladi. Biroq, iqtisodiyotning uzoq muddatli va barqaror o‘sishi uchun faqat pul o‘tkazmalariga tayanib qolish yetarli emas. Strategik davlat siyosati mehnat resurslarining sifatini oshirishga, ichki bozor infratuzilmasini yaxshilashga va migrantlar sarmoyasini milliy sanoatga jalb qilishga qaratilishi lozim. Shundagina migratsiya jarayonlari xavf-hatardan barqaror iqtisodiy taraqqiyot omiliga aylanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Ganiyev, S. (2025). Daromad yetishmovchiligi va migratsiya: O‘zbekiston mehnat bozori sharhi. *Turkish Journals of Business and Economics*, *12*(2), 31–38.
2. Qodirov, B. (2019). *Global iqtisodiyot va O‘zbekistonning tashqi savdosi*. Universitet nashriyoti.
3.O‘zbekiston Milliy Statistika Qo‘mitasi. (2024). *Respublika demografik va bandlik ko‘rsatkichlari bo‘yicha tahliliy hisobot*. Davlat statistika agentligi.
4.Xalqaro Mehnat Tashkiloti (ILO). (2021). *Labour migration in Central Asia: Trends and policy responses*. ILO Geneva Publications.